

DİNİ MERHALE *

Pierre Mesnard

(Çev: Yrd. Doç.Dr. Tamer YILDIRIM) **

Hiç kimse dinin Kierkegaard'a göre düşünce ve varoluş seviyeleri içerisinde ayrıcalıklı bir yere sahip olduğu konusunda şüpheye düşmez. Küçüklüğünden beri kendisi bizzat ibadetten düşünceye uzanan dini bir hayat yaşamış, ayrıca erken yaşlarda kilise hayatına girmiştir. Diğer bir açıdan da Kierkegaard, babasının hatasından ve vicdan ve duygularının çeşitli yankıları arasında ortaya çıkan bu gizli bileşke içerisinde şahsiyetini geliştirmiştir. Biz müellifimizin dini şahsiyetini oluşturan iki hadiseye burada değiniyoruz: Birincisi Hristiyani vahiy, bir yanda akaid ve kendine has tüm ayrıcalıkları öte yanda ise, temelden sarsılmış olan ailenin korku, ürperti ve endişeden kaynaklanan bu kuramsal inanca sebep olan psikolojik sıkıntı.

Kierkegaard'ın sanatsal yetenekleri açık bir şekilde neşet edince bu psikolojik eğilim hemencecik ortaya çıkmıştır. 'Tefsir' isimli çalışmasında kendisi bizzat buna işaret ediyor. Bu eser 1848 yılında hazırlamaya çalıştığı kitabının açıklamasıdır, şöyle der: "Dindar bir müellif idi ve halen daha öyle." Fakat bu sözü daha önce bahsettiğimiz iki temel faktöre göre yorumlamak mümkündür. 'İşaret Yazılarında' başka bir açıdan genel Hristiyani seviyeyi açıklamıştır ve bu yazılarında söylediği şeyler gerçekte diğer yazılarının öz kaynağından fişkırmaktadır.

* Bu yazı, Pierre Mesnard, *Kierkegaard*, (çev. Adil Avva), Beyrut: Menşuratu Uveydat, 1983, adlı kitabın s. 31-39 arasının çevirisidir.

** Yrd. Doç. Dr. Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.

Fakat aynı zamanda objektifliği de gündemdedir. Zira insanlara yönetilmiş bir vaaz türündendir. Kaldı ki müellif bunu hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak şekilde ifade eder. Diğer dini eserlerin tam aksi görüşü savunmasını gösteren en büyük delil müstear bir isimle yazılmış olmasıdır. Zira biz o eserlerde önceki merhalelere dair açık olmayan bir itirafı veya cedelci bir varoluşçuluğu görmekteyiz. Bu yeni düzey (dini merhale) diğer iki merhaleye (estetik ve ahlak) bağlı olarak açığa çıkmaktadır. Bu ilişkide müellifin ortaya koymağa çalıştığı gerçekten hassas bir bağlılıktır.

Belki de '*Korku ve Titreme*' adlı eseri netice itibariyle dini merhaleye girişin en uygun zemini sayılmaktadır. Bu eseri 1842 yılında yazmış ve 1843 yılında da yayınlamıştır. Bu zaman aralığı göreceli bir umut aralığı merhalesi olmuştur. Nitekim Kierkegaard, bu esnada feshedilmiş olan nişanlılığının tekrar iade edilmesinin mümkün olduğuna işaret etmiştir. Ve işte bu noktada manevi derinliklerin pınarından çıkan özle birlikte ahlaki noksanlığını telafi çabasından oluşan bilgelik çizgisi açığa çıkmıştır. Kitabın temel hedefi, ahlaki merhalenin mutlak olmadığını ortaya koymaktır. Bu da İbrahim'in kurban hadisesinde tezahür eder. Kendi özel istekleriyle çelişen dini emirler önünde eğilmekle kalmıyor aynı zamanda bu dini emirleri kabulden sonra rabbani ilginin gerçek yüzünü yeniden ortaya çıkarıyor. Bu minval üzere İshak'ı kurban etme konusunda İbrahim Yehova'nın emirlerine uymada hiçbir şekilde tereddüt etmemiş ve İshak, İbrahim'e İshak'ı tamamıyla feda etmesinden dolayı bizzat geri verilmiştir. Şüphesiz aynı şekilde benzer bir fedakârlığı Kierkegaard da ortaya koyarsa kaybettiği nişanlısını elde edebilir. Fakat bu ihtimalin bizzat kendisi Kierkegaard'ın daha önceden bir iman seviyesine yükselmiş olmasını

gerektirir ki, bu seviyenin bekçisi ve kahramanı daima en büyük kâhindir. Tıpkı ironinin bekçisi ve kahramanının Sokrates olması gibi.

1- Dini Merhale Sembolizmi:

Daha önce geçen üç merhalenin varlığını bilen okuyucu 'Yineleme' adlı kitabında dini merhaleyi bula-mamasından dolayı şaşkınlığa düşebilir. Gerçekte bu merhale o eserde açık bir varlık olarak yer almaz: hatta şunu kesin olarak itiraf etmek gerekir ki müellif bu konuyu diğer iki kitabında olduğu gibi 'Hayat Yolunun Merhaleleri' adlı geniş eserinde de yoğun ve açık bir şekilde ele almaz fakat belki de bu tutum birbirine karşı halde bulunma (tenazur) konusundaki aşırılıktan ve müellifin tahlil ettiği üç hayat tarzının her birinin özel hususiyetlerini göz ardı etmesinden kaynaklanmaktadır. Estetik merhale, bizzat yoğun ve taşkın, çeşitli ve birbirine zıt hedefleri taşıyan olaylara doğrudan müdahalesi bulunan bir merhaledir. Ahlaki merhaleyi ise genel manada ahlakın ölçülerine göre varoluşun maddi düzenlenmesi olarak tanımlayabiliriz. Bunlar ise genel ölçülerdir. Fakat dini merhale derin boyutlu benliğe çağrıdır ve Tanrıya kulluğa ve bunlardan doğan sessizliğe gizli davettir. Bu sır ve sessizlik, dini kendi kisvesi yahut nağmesiyle tanımlamayı engelliyorsa aynı zamanda hareketli gerçek bir olguya da denk düşüyorlar demektir. Buna rağmen öyle bir vakıadır ki tüm varoluş karmaşasına hâkim en yüce ve en zengin vakıa.

Bazen estetik ve ahlaki merhaleler tek başlarına sahneyi tutarlar oysa bu iki merhale ancak o üçüncü merhalenin varlığı sayesinde anlam kazanır. Zira dini olan (merhale) bizlere gayeciliğin ve şeklin anlamlarını verir. Biz bu sayede kaynaktan itibaren hiç gerilemeksizin devam eden bu ısrarcı arzuyu tespit edebiliriz ve bir

hastalık çıkışına ulaşmış oluruz ki bu hastalık çıkışı, bu çıkış noktasına sahip olmayan bir seviyedir. Biz dinin bize kazandırdığı manevi gayret manası sayesinde, ‘ahlak ciddiyetini’ tasavvur imkânına sahip olabiliriz. Bu ciddiyet ahlaki hayatın eylem ve inceleme yönlerinde bir takım yoğunluklar kazandırır. Ayrıca dini merhale bu iki konuyu koruyacak ve diriltecek olan merhaledir. Bu noktadan hareketle dini olan merhalenin bize karşılaştırma imkânını sunduğunu söyleyebiliriz. Bu ise peş peşe gelen bu merhalelerin hepsinde ilerlemeyi belirlemeden önce seçme özgürlüğünün gereğiyle başlar. Tıpkı Alp dağlarına tırmanmak isteyen birisinin adımlarını en üst zirveye doğru cezbetmesi gibi, fakat bunlar hiçbir şekilde onun kesin adımlarına engel olmaz.

Fakat şu kadar var ki, o yüce vakıanın her bir düzeninde ilk bakışta daha önce ortaya konan vakıa türlerinin her birinde tezahür eden, bir çatışma ve depreşme vardır. Bu noktada dini merhalenin ‘*Hayat Yolunun Aşamaları*’nda açığa çıktığını görmekteyiz. Bu da ‘Suçlu mu?... Suçsuz mu...’ başlıklı makalede yer alır. Bu ise özü itibariyle ‘*Korku ve Titreme*’ adlı eseriyle paralellik arz eder. Eserin en ünlü kısımları F. Tasitron’un itiraflarıdır. Söz konusu kısımları iyice ele aldığımızda yani psikolojik açıdan ince bir tahlile tabi tuttuğumuzda, Kierkegaard’ın şahsiyetindeki temel ekseni, hıristiyanî tevil yoluyla tasfiye etme gayesi güden bir gayret görürüz. Babanın hatası ve onun ardı sıra gelişen olaylar. Bunlarda Yemme olayı ve Rogine’nin acıklı sevgisidir. Bu iki hikâye sonuç itibariyle şu noktaya gelmektedir ve cüzî manada zengin boşalmanın ardından hurafeye dayalı tüm tahayyül şekillerine ve etteki dikenin yeni bir tasavvuruna dönüşmüştür. Nitekim Kierkegaard, Paskal’ın peşinden bu konudaki hıristiyanî hastalığı alışılmış varlığının zo-

runluluğunu belirlemeye çalışarak önüne konulmuş olan çeşitli yetenekler arasından en zor olan hayatı yani Tanrı'nın özel gözetimindeki dini istisnayı ve uzlet hayatını.

2- Dini Merhalenin Mahiyeti: Kaygı ve Benlik.

Gerçekte bu varlığın mahiyeti ve bu suretin mad-desi Kierkegaard'ın bakış açısında ancak peş peşe gelen 1846 ve 1854 krizlerinden sonra tam bir açılığa kavuşmuştur. *Corsair*'la yaptığı münazara ona Hıristiyanî kimliğin modern dünyadan sıyrılıp çekildiğini ve kilisenin resmi düşmanlarının gücünü ortaya koyduğunu ispat etmiştir. Fakat bu vakıa aynı zamanda kilisenin üzücü zafiyetini de ortaya çıkarmıştır. Nitekim papaz ve piskoposlar madalya ve ödüllerle taltif edilirken filozof tek başına parçalanmış bir yürek ve insanların alaylı tavırları arasında mücadele vermek zorunda kalmıştır. Bu itibarla kaygı içerisindeki uzlet fikri incelemelerinin bizzat ana teması olacaktır. Kierkegaard ferdi planda iç varlık ve benlik duygularını geliştirirken dini planda da resmi Lutherçiliğe paralel olarak bir tür Hıristiyanlığı da dini merhaleye sokmuştur.

Hegelcilikle olan mücadelesi bir başka açıdan ona Hegelcilik ekolünü tetkik etme fırsatını tanımıştır. Bu noktada kendi bilgece incelemelerine ve araştırmalarına has yorumları ve tahminleri açısından Hegel'i köklü bir hatanın son halkası olarak görmüştür. O hata ise, bütünüyle yaratıcılık hatasıdır zira Hıristiyanlığa tarihi açısından bakmaktadır. Eğer Hıristiyanlığı mumyalamışlarsa bunu rahiplerin mezarlığına koymak için yapmışlardır. İşte Kierkegaard din alanındaki ilerleme ve modernleşme tavrıyla köklü ve güçlü bir şekilde alay ederken şunu ortaya koymuştur. Hegel yahut Marx, bu felsefeler Hıristiyanlığı aşılması gereken bir tarihi merhale olarak gördükleri müddetçe bu felsefeler arasında hiçbir surette bir uz-

laşma sağlanamaz.

Kierkegaard öncelikle *'Felsefi Fragmanlar'* adlı eserini yayınlamakla bu bakış açısının olumlu ve olumsuz şüphelerine cevap vermekle yetinmiştir ve mücerret düşüncenin karşısında duran dini vicdanın sabit haklarını vurgulamakla yetinmiştir. *'Dipnot'*ta halkı anlayamadığından dolayı Hegelciliğe karşı gerçek bir mecmu sunmak zorunda kalmıştır. O eserde dini merhale dinin gerçek önemi üzerindeki perdeyi kaldırmaktadır. Kierkegaard, güçlü ironisinden yola çıkarak sadece toplumsal bir dinin yetersiz olduğunu ortaya koymuştur.

3- İçkinlik ve Yücelik:

Hıristiyanlığın objektiflik alanıyla hiçbir ilgisi yoktur o sübjektif alana aittir. Gerçek bir Hıristiyan olmak isteyen her insanın önündeki ilk problem filozofun "dini A" dediği şeyi tespit etmesidir. Kierkegaard bizi bu meseleye vakıf kılabilmek için, Sokrates ve Lessing, Hamann ve Jacobi gibi şahsiyetlere başvurmaktan çekinmez. Bu düşünürlerin önemi samimi sorularla problemi gerçek kaynağına döndürmelerinde yatmaktadır.

Fakat o zaman da Hıristiyanî talepler, filozofun 'dini B' dediği yücelik alanının varlığını keşfetmektedir ve işte bizde öncelikle iman alanına dar bir yoldan, 'dini azap' yolundan girmekteyiz. Bunlar da Sokrates ironisi veya metodik şüphenin ulvi problemleridir. Bu iman çok çeşitli alanlarda en kötü kasırganın esmesi tarzında tecelli etmektedir. Bu ise iç dünyayla ilgili olması açısından bakıldığında duyular gecesinin zorluğudur. Şöyle ki, her fert kendi benliğinden sıyrılmak zorundadır. Toplumsal hayatla ilgili olan kısmından bakıldığında bu durum dış dünyayla münazara ilişkisi kurmaktadır. Bu durumda Hıristiyan'ı bir düşman (Sezar) görüntüsüne sokmaktadır. Hatta ve hatta beşer türünün düşmanı olarak gös-

termektedir.

İşte o sırada kaygı bütün şekilleriyle açığa çıkacaktır. Ve kaygıyı azaltmanın bir alternatifi olarak Mesih'le olan samimi hayatı en yüce bakış açılarına yönelmeye mahsus olacaktır. 'Ölümcül Hastalık'ın gerçek dine varma yolunun sadece ve devamlı olarak derin ümitsizlik olduğunu açıkladığı ölçüde bu söylediklerimiz birer gerçektir. Fakat Mesih'le birlikte kaygı duyan Hıristiyan, derinliği vasıflandırılmayan haçın acılığını ve vaadin hakiki anlamasını anlamakla bitecektir. Vaat ise: "Yüküm hafif, şarabım tatlı".

Öte yandan Kierkegaard mevcut kiliselerin çeşitli şekillerdeki tüm tavizlerine karşı koymayı gerektiren, kriz içindeki Hıristiyanlığın metodunu da hatırlatmaktan geri durmayacaktır. Daha önce 1850'de 'Hıristiyanlık Eğitimi'nde ortaya çıkan bu köklü muhalefet onu *The Instant* adlı dergisindeki etkili vaazlarına ve zamansal varlığının sonunu belirleyecek olan ayrılıkçı harekete katılmasına sebep olmuştur.